

Латыскі шовінізм

Друкуючы Райнісаў пераклад на латыскую мову некалькі беларускіх вершаў, газета „Jaunākās Ziņas“ дала ад сябе зацемку (увагу). У гэтай зацемцы рэдакцыя старалася давесці, што беларускія паэты з Лацьвіі ёсць зьбеларушчаныя Латышы, бо быццам прозьвішчы іхнія латыскія. Зацемка напоўнена нацекамі (намекамі) удавальнага характару. Да гэтакіх „збеларушчаных Латышоў“ лучыла навет паэтка Палубейка родам з Горадзеншчыны. Іншымі двума „збеларушчанымі“ аказаліся Бартуль і Воркуль.

На зацемку „J. Ziņas“ дала вельмі добры адказ беларуская газета ў Лацьвіі „Голас Беларуса“. Добра зазначыўшы, што калі кіравацца аднымі прозьвішчамі, дык Беларусы мелі-б забраць вельмі шмат у сваіх суседзеў, „Г. Беларуса“ выясніў, што „бартуль“ пабеларуску значыць дажджавы чарвяк.

Дадамо ад сябе, што прозьвішчы і наагул словы на *-уль* ужо дзеля таго беларускія, што маюць характэрна беларускі суфікс *-уль*. Гэты суфікс найчасцей знаходзім у собскіх людзкіх імёнаў зьмяншальных. Але можа быць ня толькі ў собскіх і ня толькі ў зьмяншальных. Гэтак ад „Вінцэнтэ“ зьмяншальныя будуць *Вінцук* і *Вінцуль*; ад «Вайцех» — *Вайцюль*. Ад «Барталамей» было-б *Бартуль*, але можа гэта быць і ад „борць“ (дзерава з пшчоламі); гэтак-жа чарвяк, што меў якіясь адносіны да *борці*, быў названы *бартулём*. Адгэтуль і прозьвішча. Гэты-ж суфікс у асноваў на *-а* мае выгляд *-ля*: матуля, сяструля, бядуля, татуля, дзядуля і г.п.

Прозьвішчы на *-ла* (*-ло*) і іх правапіс

Беларускія прозьвішчы на *-ла* (этымолёгічны канчатак найчасцей *-ло*) бываюць рознага паходжаньня.

1. Адна з іх паходзяць ад імёнаў хрышчонных, прыкл., *Самойла*, *Міхайла*.

2. Другія паўсталі з назоўных імёнаў на *-ло* (не пад націскам *-ла*). Гэта такія прозьвішчы, як *Шыла*, *Масла*, *Рыла* і пад. Назоўныя імёны на *-ло* (не пад націскам *-ла*), значыцца такія, як *сіло*, *крыло*, *памяло*, *шыла*, *рыла* і інш., абазначаюць (ці абазначалі) снадзіва¹ або рэч, каторай штось робім; гэтак, прыкладам, шылам шыем, рылам сьвіньні рыюць, сілом сіляюць птушкі, памялом падмятаюць. У менаваных прозьвішчах, як паўсталых ад назоваў снадзіваў, чуўся некаторы адценак грэблівасьці, бо ніхто ня хоча быць снадзівам. Чым далей назад у старыну, тым гэты адценак мусіў быць большы. Апрача таго, ня рэдка лічаць — зусім неразумна — брыдкімі тыя прозьвішчы, што абазначаюць канкрэтныя рэчы (*Сарока*, *Сініца*, *Качан*, *Рэдзька* і пад.), і стараюцца зацямніць іх значэньне, пішучы, прыкладам, *Сініцо*, *Капусто*.

3. Іншыя прозьвішчы на *-іла* ўтварыліся ад імёнаў павялічальных на *-іла*. Прыкл.: *дурніла* — „надта вялікі дурань“, *хадзіла* — „той, што лішне часта, ажно без патрэбы, ходзіць“; *вайніла* — „празь меру заўзяты ваяка“.

Як бачым, гэтыя назвы маюць так сама няпрыемны адценак. Прозьвішчы ад іх паўсталыя, як і іншыя, могуць зьмяняцца, дастаючы новыя суфіксы. Гэтак ад *Вайніла* паўстаў *Вайніловіч*.

Собсьнікі прозьвішчаў другое й трэцяе катэгорыі, каб зацямніць іх паходжаньне ад назоваў, маючых грэблівы адценак, сталі ймкнуцца пісаць іх із двума *лл* (*Трубілла*, *Рылла* і інш.). Гэтым паходжаньне такіх прозьвішчаў рабілася незразумелым.

У вялізарнай большыні прозьвішчы на *-ла* беларускага паходжаньня. Але лучаюцца зрэдку прозьвішчы на *-ла* літоўскага

¹ Снадзіва — слова ніякага роду, паходзіць ад таго-ж караня, што й *снасьць*. Абазначае тое самае, што пазычанае *струмэнт* або як напару ў нас жываюць (няправільна!) *прылада*. Гэтак ё кравецкія, шавецкія снадзівы і пад. Слова гэтае чыста беларускае й народнае, запісаў яго я ў сп. Аніські зь в. Шальціны ля Друі Браслаўскага павету.